

EUSKALTZAINDIA ETA ONOMASTIKA

Andres Iñigo

1. ATARIKOA

Euskara hizkuntza bat eta bakarra da, eta hizkuntza horren Akademia Euskaltzaindia, nortasun juridiko osoa duen erakundea. Hortaz, berari dagokio gizartearen harreman guztietarako hizkuntza egokitzearen ardura eta gidaritza.

Baina euskara egokitzea ez da bakarrik gramatika egiturak, hiztegia edo ortografia landu, batu eta arautzea. Badago hizkuntza guztietan, eta euskararen kasuan zer erranik ez, bertze alor aberats bat, izenen alorra, alegia. Gainera, kontuan izan behar da Euskal Herriko eremu zabal batean euskara galduaren aztarna bakarra Onomastika dela eta, hortaz, alderdi horiek euskaldunak izan direla adierazten digun lekuko bakarra onomastika dela, toponimoak eta deiturak, batik bat.

Euskal literaturaren lehen liburuak XVI. mendea arte agertzen ez badira ere, izenak anitzez zaharragoak ditugu; izenak baitira gure hizkuntzaren lekukorik zaharrenak, pertsona izenak (antroponimoak), jainko izenak (teonimoak) eta leku izenak (toponimoak)¹, I. eta II. mendeez geroztik Akitanian batez ere agertzen direnak². Geroago, IX-X. mendeetatik aitzina, agirietan agertzen zaizkigu, Nafarroakoetan bereziki. Izenak herriaren izanaz mintzo zaizkigu; hortik, bada, euskal onomastikaren garrantzia.

Garrantzi horretaz, gure herriko idazle eta ikertzaileez gainera, kanpokoak ere jabetu izan dira eta hor ditugu XVII. mendean hasi eta Baltasar Etxabe eta Arnaud Oihenart(e) eta geroago Wilhelm von Humbolt, Pablo Pedro Astarloo, Arturo Campión, Achille Luchaire, Julien Vinson, Sabino Arana, Luis Eleizalde, Henri Gavel, Ramón Menéndez Pidal, René Lafon, Julio Caro Baroja, Koldo Mitxelena, Joan Coromines, Alfonso Irigoien... –izen batzuk bertzerik ez aipatzeagatik–, beren idatzi eta ikerketa lanetan onomastikaz arduratu direnak.

¹Mitxelena K. (1964: 15).

²Gorrochategui Churruca, J. (1984).

Aipamen berezia merezi du euskararen alorrean izan dugun maisurik handienak, Koldo Mitxelena. Haren lanetan argi ikusten ahal da onomastikarekin zuen interesa, *Apellidos Vascos* liburuan erraterako eta, kontuan hartzekoa da, *Fonética Histórica Vasca*-n toki eta pertsona izenei ematen dien lekua eta garrantzia. Seriotasun eta bide zientifikoa markatu zion Koldo Mitxelena onomastikari, bai eta Alfontso Irigoienek eta orain dela sei hilabete utzi gintuen Henrike Knörrek ere. Berme zientifiko hori du, hain zuzen ere, goiburutzat Onomastika batzordeak bere lanetan.

2. EUSKAL ONOMASTIKA ARAUTU BEHAR DA?

Hizkuntza landu guztiak lehentxeago edo geroxeago egin izan duten bezalaxe, Euskaltzaindiak ere, 1968an Arantzazuko Biltzarrean, hizkuntza batua-ren aldeko apustua egin zuen; argi ikusten zelako hizkuntza estandarizatuaren beharra, batez ere irakaskuntzarako eta idatziz komunikatzeko³.

Kontua da hizkuntza baten onomastika ez dela bi alor horietara soilik mugatzen. Onomastikaren esparrua ezin da inola ere alor bakar batzuetara murriztu. Arrazoiak begi bistakoak badira ere, labur azaltzearen bi hauek aipatuko ditut:

- a) Alde batetik, pertsona guztiak izenei lotuak gaude. Denok ditugu gure nortasuna adierazten duten izen-deiturak, denok bizi gara izena duen herri edo hiri batean, izena duen etxe edo baserri batean edo, gutxienez, izena duen karrika bateko pisu batean. Gure eguneroko bizitzan, segur aski, gehien erabiltzen dugun erreferentzia izenena da. Zenbat pertsona eta leku izen ez ote dugu aipatzen egunaren buruan? Ez dakit beharrezkoa ote den arrazoi gehiago bilatzen aritzea gure izenak bildu, sailkatu eta ikertu ondoren forma arautua eman behar zaiela ikusarazteko.
- b) Bertze aldetik, euskal izenen erabilera ez da bakarrik euskara dakitene-tara edo hizkuntza honetan mintzatzen direnetera mugatzen. Erran beharrik ez dago:
 - Euskara ez dakitenek ere egunero entzuten, irakurtzen, idazten edo ta ahoskatzen dituzte izen horiek.
 - Euskal Herriko mugetatik kanpo, gero eta hedadura zabalagoa hartzen ari dira gure ponte izenak eta, egungo hedabideak eta informatika direla medio, gure deiturak eta toponimoak munduko xoko guztietan ageri dira.

Hortaz, gure onomastikaren erreperitorioa, *izana duen herriaren izendegia den heinean*, neurri batean behintzat, gure herriaren berezitasun eta nortasuna-

³Villasante, L. (1978: 443-444).

ren adierazgarri da⁴, mundu zabalean gure hizkuntzaren prestigioaren erakusle-
leihoa. Beraz, ukaezina da duen balio historikoa eta estetikoa⁵.

Gauzak horrela, argi dago euskal onomastikaren *Corpuseko* izenen aldea-
ra arautua ezartzearen garrantzia eta beharra; izen horien erabilera zuzena izan
dadin, gure hizkuntzaren prestigiorako eta gure herriaren nortasuna behar
bezala agerrarazteko⁶.

Onomastikaren erabilera okerra edo finkatu gabea ez da gure herriaren
nortasunaren alde mintzo, ez eta gure hizkuntzaren prestigioaren alde ere.
Gramatika, hiztegi eta ortografiaren alorretan bezalaxe, onomastikarenean ere,
erabilera zuzena hizkuntzaren prestigioaren seinale da. Gainera, kontuan izan
behar da onomastika dokumentu eta xafla ofizialetan agertzen denez, gure
euskal izenak denek irakurtzen dituztela, bertako euskaldunek eta ez euskal-
dunek eta kanpotik etortzen direnek.

Horregatik diot onomastikaren erabilera, neurri handi batean behintzat, gure
hizkuntzaren osasunaren eta prestigioaren adierazle dela, eta begi bistakoa da
alde handia dagoela osasuntsu agertzetik gaixorik eta ahul agertzera.

Azpmarratu nahi dut, bada, hizkuntzaren zuzentasunak, eta zuzentasun
horren barruan onomastikarenak, garrantzi handia duela, zenbaitek ematen
diotena baino handiagoa, eta gertatzen ahal dena da –eta gure Herrian oraindik
ere maiz aski gertatzen da– ezjakintasun, axolagabekeria edo utzikeriagatik
zenbait jende garrantzi horretaz ez jabetzea.

3. EUSKALTZAINDIAREN ARDURA ETA LANA ONOMASTIKA ALORREAN

Euskaltzaindia 1918-19an sortu zen eta berehala jabetu zen bere
eginbeharretako bat onomastika ikertzea eta lantzea zela; alde batetik, al-
txor kultural aberatsa delako eta, bertzetik, izenak zuzen erabiltzearen
garrantzia –arautzearen premia– ikusi zuelako. Euskaltzaindiak bere sorre-
ratik agertu zuen berariazko batzordea eratzeke beharra. Kontuan izatekoa
da Oñatin 1918an egindako lehendabiziko Biltzarrean Julio Urkixok zioen

⁴Leku izenei dagokienez, honela dio GENUNG (Groupe d'experts des Nations Unies pour
les noms géographiques) erakundeak: «les noms géographiques proclament notre identité natio-
nale, notre patrimoine culturel». *Bulletin d'information toponymique*, 1. zenbakia.

⁵Moran i Ocerinjauregui, J. (1996: 7-8). Onomastikaren bi atalei buruz (antroponimia eta
toponimiari, alegia) hau dio: «No solamente aporten una información científica, lingüística i huma-
na considerable, i per aquest motiu s'han dedicat i es dediquen molts lingüistes a l'estudi etimo-
lògic i diacrònic d'aquests noms, sino que també posseeixen un valor estètic considerable».

⁶GENUNG-ek hau dio: «un nom écrit de façon correcte est une source très importante pour
toute recherche linguistique, historique et culturelle». *Bulletin d'information toponymique*, 2.
zenbakia.

hau: «según indiqué en el Congreso de 1911, un estudio que tiene gran importancia para la vascológia es el de nuestra toponimia, pues como los nombres de lugares en Euskalerrria se refieren, con frecuencia, a la configuración de los montes, de los valles y de las casas; a su situación, a los árboles y plantas, su estudio proporciona datos de gran interés»⁷. Gainera, euskara Administrazioaren hizkuntza ofiziala inoiz izan ez zenez, eskribau eta funtzionarioek euskal izenak erdal grafian idazten zituzten eta, anitzetan euskara ezagutu ez eta nolanañi idazten zituzten, edo erdarara itzuli. Horretaz gainera, kontuan izan behar da, ordurako, zenbait pertsona eta erakundetan nolabaiteko lurrikara sortu zuela Arana-Eleizalderen *Deun-ixendegi euzkotarrak*. Egile hauen ekarpena aipagarria da eta ukaezina urratu zuten bide berriak gizartean izan zuen onarpena; baina, aldi berean, erabat eztabaidagarria, aurreko tradizioarekin *tabula rasa* eginez, izenak euskaraz emateko aplikatu zuten zenbait irizpiderengatik. Hori guztia zela eta, Azkue lehendabiziko euskaltzainburuak hasiera hartan bertan, 1920an, sortu zuen «Toki eta giza izenak atala» («Sección de toponimia y patronimia»)⁸.

Euskaltzaindiak 1968an hizkuntza batuaren (estandarizatuaren) aldeko erabakia hartu zuen. Horren aplikazioa hizkuntzaren sail guztietan egin behar zela ikusi zuen eta hala egiten hasi zen ortografian, hiztegian, gramatikan... Onomastikari dagokionez, hasiera batean, 1971n, Euskal Herriko udal eta auzo izenak ikertu eta finkatzeko asmoarekin berariazko batzorde bat eratu zen, «Izendegi batzordea» deitua. Lan ikaragarria zela ikusita, udal izenak soilik ikertzea erabaki zuen. Lan horren emaitza da Euskaltzaindiak 1979an kaleratu zuen *Euskal Herriko Udalen Izendegia*.

Batzorde honen eraketan ditugu, bada, urte batzuk geroago sortuko zen Onomastika batzordearen oinarriak. Lehenengo lan hori gauzatzeko izandako zailtasunen lekuko dugu orduz gozotik batzordekide den Jose Luis Lizundia euskaltzaina.

Bitartean, Akademiak Jose Maria Satrustegi euskaltzainaren gidaritzapean, garrantzi handiko bertez proiektu bat jarri zuen abian, *Euskal Izendegi-arena*, ponte izenena alegia. Ordura arte erabilitako izendegi ezagunak Arana-Eleizalderen *Deun-ixendegi euzkotarra* (1910) eta Aingeru Irigarai Euskaltzaindiaren izenean argitaratutako *Euskal Izenlerroa* (1966) ziren. Ongi ikusiak eta onartuak izan baziren ere, lan horietan agertzen ziren izenek ez zuten garaiko euskal gizartearen gose-egarria aski betetzen, gizarteak zerbait

⁷ Julio de Urquijo e Ibarra, «Estado Actual de los Estudios Relativos a la Lengua Vasca» in *Primer Congreso de Estudios Vascos*. Recopilación de los trabajos de dicha asamblea, celebrada en la Universidad de Oñate del 1 al 8 de septiembre de 1918, bajo el patrocinio de las Diputaciones vascas. Bilbao, 1919, 424. or.

⁸ Euskaltzaindiaren Barneko araudia / Reglamento interior de la Academia de la Lengua Vasca. Eusko gaitaldaria / Editorial vasca, 1920. I. atala, 2. puntua.

gehiago nahi eta eskatzen baitzuen. Euskal onomastikaren harrobian ezkutaturik zeuden hainbat izeni ofizialtasuna eman eta argitaratzearen beharra zegoen. Hori izan zen Satrustegiren *Izendegi*-arekin emandako urratsa. Hiru aldiz argitaratu zuen Akademiak *Euskal Izendegia* deitutako liburuxka, lehendabizikoa 1972an 700en bat izenekin, bigarrena 1977an⁹ 1.200ekin eta hirugarrena 1983an, 1.850en batekin.

Izendegi horrek gizartean izandako onarpen eta arrakastaz jabetzeko aski da hurrengo urteetan ponte izenetan izan zen aldaketa ikustea. Mikel Gorrotxategik, Onomastika batzordeko idazkariak, argitaratu zuen lan batean azaldu zituen datuak adierazgarriak dira¹⁰. Hego Euskal Herrian, XX. mendearen erdi aldera jartzen ziren ponte izenak mende horren azken hamarkadan jarri zirenekin konparatuta, argi ikusten ahal dugu izandako aldaketa. Hauek ziren lehendabiziko leketan agertzen zirenak:

a) Gizonezkoetan		b) Emakumezkoetan	
XX. mendearen erdi aldera	XX. mendearen azken hamarkada	XX. mendearen erdi aldera	XX. mendearen azken hamarkada
José Luis	Mikel	Maria Carmen	Leire
Francisco Javier	Jon	Begoña	Amaia
José María	Aitor	María Jesús	Nerea
Antonio	Asier	Carmen	Maria
José Antonio	Ander	María Teresa	Ane
José	Iñigo	Isabel	Laura
Manuel	Iker	Pilar	Ainhoa
Jesús	David	Concepción	Andrea
Francisco	Xabier	Ana María	Sara
Angel	Javier	María Pilar	Marta
Jesús María	Unai	María Ángeles	Irati
Miguel Angel	Julen	Teresa	Cristina

Izen berri horien eragina Euskal Herritik kanpo ere hasi zen hedatzen. *Aitor*, *Eneko*, *Iker*, *Arantxa*, *Edurne* eta bertze hainbat euskal izen, gero eta arruntago entzuten dira han-hemenka. Madrilen, erraterako, orain dela hamar urte argitara emandako lan batean 737 *Amaia*, 673 *Ainhoa*, 153 *Estibaliz* eta 111 *Leire* ageri ziren¹¹.

⁹ Espainiako 17/1977 lege berriari esker, bigarren argitalpenean sartu ahal izan ziren bostehun izen gehiago. Ordura arte, ez zitekeen euskaraz jar erdal baliokide zuen izenik. 1977tik aitzina zilegi da Estatuko edozein hizkuntzatan jartzea.

¹⁰ Gorrotxategi Nieto, M. (2000: 155-164).

¹¹ García Gallarín, C. (1998: 363).

4. ONOMASTIKA EUSKALTZAINDIAREN BATZORDEEN ORGANIGRAMAN: 1983

Akademiak eratu zuen laugarren batzordea izan zen, Hiztegitza, Dialektologia eta Gramatika batzordeen ondotik. Onomastika batzordearen lan esparruak bi arlo nagusi ditu: antroponimia (pertsonek izenak eta deiturak) eta toponimia. Oso esparru zabala da, kontuan izanik arlo nagusi horien azpi sailkapenak: toponimia nagusia, txikia, kale izenak..., edota bertze atal osagarriak, hala nola, hagianimia, exonimia, oikonimia...

Hona hemen atalez atal, eta laburbilduz, Batzordeak 25 urte hauetan (1983-2008) egindako lan garrantzitsuenak:

a) *Ponte izenak*

Lehen aipatutako 1972, 1977 eta 1983ko izendegietan izenen zerrendak soilik eman ziren. 2001ekoan, ordea, izen bakoitzaren azalpena egin da, euskaraz eta gaztelaniaz.

b) *Deiturak*

1998an, Espainiako Justizia Ministerioarekin eta Eusko Jaurlaritzaren Justizia Kontseilaritzarekin batera argitaratu zuen *Euskal deituren izendegia*. Hamar mila deituratik goiti biltzen ditu. Espainiako Erregistro Zibiletan euskal deituren idazkera egokitzeko erabiltzen den dokumentu ofiziala da.

c) *Hagianimia*: «Santutegiko izen oikoenak» (66. araua), «San, santu, done eta besteren erabilera» (125. araua), «Aita Santuen izenak» (129. araua).

d) *Toponimia*

Euskaltzaindia da legez onartutako erakunde aholkulari ofiziala:

- Euskal Autonomia Erkidegoan 10/1982 Oinarrizko Legea, Euskararen Erabilpena Araztekoaren eraginez.
- Nafarroako Foru Komunitatean 18/1986 Foru legea, Euskarari buruzkoaren eraginez.

Toponimia nagusia

Argitaratutako lanak:

1979an *Euskal Herriko Udalen Izendegia* kaleratu zuen, batik bat, Espainian demokrazia aroa estreinatu berriaren ondorioz, Hegoaldean udal izenak ofizial egiteko sortu zen aukerari erantzun ahal izateko.

Orduz geroztik, Onomastika batzordeak etengabe segitu du atal hau iker-tzen eta lan hauek argitaratu ditu:

- 1986an, Eusko Jaurlaritzarekin batera, *Euskal Autonomia Erkidegoko herrien izendegia*. Argitalpen honetan udal bakoitzaren barruan biztan-le entitate izaera duten auzo ofizialen izenak ere bildu ziren.
- 1990ean, Nafarroako Gobernuarekin batera, *Nafarroako Herri Izende-gia*. Lan hau erabili zuen Gobernuak euskal izen ofizialak finkatzeko («Eremu Euskaldun»ekoak eta «Eremu Misto»ko zenbait izen).
- 2001ean, 1986an egindakoa osatuz, *Euskal Autonomia Erkidegoko biztanle-entitateak* liburua. Argitalpen hau Euskal Autonomia Erkide-goko Udalen Federazioaren (EUDEL) eskutik egin zen.

Euskal Herriko udal izendegiaren arau izaera

Euskaltzaindiak 1998an udal izenei arau izaera ematea erabaki zuen. 2008an amaitu den lan hori hurrenkera honetan egin da:

- Iparraldeko probintziak: Zuberoa, Lapurdi, Nafarroa Beherea.
- Euskal Autonomia Erkidegoa: Gipuzkoa, Bizkaia, Araba.
- Nafarroako Foru Komunitatea.

Udal izen horiek argitalpen batean plazaratzeko prestatze lanak egiten ari da Onomastika batzordea. Urrats berri bat emateko asmoa ere badauka, hots, kontzeju eta auzo izenak gehituz, Euskal Herriko biztanle entitate guztien izendegi osoa prestatu eta argitaratzea.

e) Arau izaera duten Onomastika batzordearen lanak

Onomastika batzordeak proposatuta, Euskaltzaindiak honako arau hauek onartu ditu:

1. Euskal Herriko udal izenak:
 92. 99. Zuberoa
 108. Lapurdi
 122. 128. 133. Nafarroa Beherea
 140. Gipuzkoa
 145. Bizkaia
 150. Araba
 155. Nafarroa
2. Exonimoak:
 36. Frantziako errepublikako eskualde-, departamendu- eta hiriburu-izenak
 38. Munduko estatu-izenak, herritarren izenak, hizkuntza ofizialak eta hiriburuak

- 51. Kontinenteak, geografia izen nagusi batzuk eta herritarren izenak
 - 52. Munduko geografiako zenbait izen (mendiak, ibaiak, itsasoak)
 - 59. Ibaiak
 - 60. Aintzirak
 - 70. Mundu zabaleko uharte nagusiak
 - 142. Antzinateko eskualdeen euskarazko izenak
 - 149. Euskal Herri inguruko exonimoak
 - 151. Espainia-Frantzietako eskualdeen izenak
 - 154. Europako eskualde historiko-politiko nagusiak
 - 156. Alfabeto zirilikoz idatzitako izenak euskarara aldatzeko transkripzio-sistema
3. Izen historikoak:
- 76. Latin eta greziar izen klasikoak
 - 82. Grezia eta Erromako pertsonaia mitologikoak
 - 129. Aita Santuen izenak
4. Hagionimoak:
- 66. Santutegiko izen ohikoenak
 - 125. San, santu, done, eta besteen erabilera
5. Bertzelakoak:
- 57. Euskal herrialdeen, herritarren eta euskalkien izenak
 - 139. *Euskal Herria* izena
 - 141. Herri izenak: hurrenkera eta zeinu grafikoak
 - 143. *-erri(a)* osagaia gaurko toponimian

Toponimia txikia

Esparru honetan ere Akademiak lan franko eta maila desberdinetakoa egiten du. Onomastika batzordearen xede nagusia orientazio akademikoa ematea da, eskaintza hauen bitartez batik bat:

- Irizpide zerbitzua: Batzordeak toponimo txikiak idazteko irizpideak finkatu zituen. Lehenengo testua P. Salaberri eta M. Gorrotxategi batzordekideek egin eta batzordeak onartu zuen. Geroago, batzordea testu hura osatzen joan da, zenbait zuzenketa eta gehiketa eginez, hain zuzen, ikerketa berrien ondorioz sortzen diren egoera berriei erantzun egokia eman nahian.
- Aholkularitza zerbitzua: Herri erakundeei (udalei, diputazioei, gobernu-uei) bereziki.
- Laguntza praktikoa: Herri erakundeetan (udaletan, diputazioetan, gobernue-
tan) toponimia txikiaren lana egiten ari direnei, lan metodologia egokia, izenen bilketarako fitxa informatikoa, izenak arautzeko irizpideak, etab.
- Ikastaro edota jardunaldien antolaketa.

Lankidetzan horretan egin diren lan garrantzitsuenak:

- 1990-94: **Nafarroako toponimia txikia**. Lana Gobernuak egin zuen eta Akademiak metodologia finkatzeko aholkuak eta izenak arautzeko irizpideak finkatu eta emateaz gain, arautze lanean parte zuzena izan zuen. *Nafarroako Toponimia eta Mapagintza / Toponimia y Cartografía de Navarra* bilduman argitaratu zuen Gobernuak lan hori 59 liburukitan, 1:10.000 eskalako mapak barne.
- 2001-2007: **Euskal Autonomia Erkidegoko toponimia txikia**. Eusko Jaurlaritzako Hizkuntza Politikarako Sailburuordetzaren enkarguz, Deustuko unibertsitateko Deiker institutuak lehendik egindako lana berrikusi eta amaitu berri du 1:5.000 mapetako toponimiaren bilketa eta arautze lana. Euskaltzaindiak finkatutako irizpideak aplikatu dira eta Onomastika batzordeko ordezkari batek parte hartu du arautze lana gainbegiratzeko.
- 2003az geroztik: **Iparraldeko toponimia**. IGN-k eta Euskaltzaindiak egindako hitzarmenaren ondorioa da. Helburua 1:25.000 eskalako toponimia arautzea izan da. Lana amaitzean dago.
- 1996az geroztik: **Gasteiz udalerriko toponimia historikoa**. Gasteizko udalak Euskaltzaindiarekin egindako berariazko hitzarmenaren ondorioz, xedea hiriburuko eta bere inguruko 64 herriakatako toponimia biltzea da. Laster argitaratuko dira bi lehenbiziko aleak.

Bertze zenbait argitalpen

- *Onomasticon Vasconiae* bilduma.

Onomastika batzordearen bilduma da. 1986. urtetik hona 25 liburuki argitaratu ditu. Gehienak toponimia lanak dira, herrietakoak batzuk, esparru zabalagoa hartzen dutenak bertze batzuk, bai eta jardunaldietako aktak, etab.

- Herrietako ikerketak.

Gorago erran bezala, Akademiak herrietako toponimia ikertzeko laguntza ematen die udalei. Ikertu aurretik helburuak, epeak, baliabideak, etab. jartzen laguntzen die eta, proiektu bakoitzean zuzendari bat izendatzen du eta toponimoak biltzeko euskarri informatikoa ematen die. Lanen amaieran, izenak arautzeaz gain, udalei emaitzak gizarteratzeko aholkularitza ere ematen zaie. Horren guztiaren lekuko dira kaleratu diren herrietako toponimia liburuak, mapak, eta bertzelako argitalpenak, CDak, DVDak, etab. Lan horietako gehienetan, Euskaltzaindiak aipatutako parte-hartzea izan du. Bertze batzuetan Akademiari azken gainbegiratzeko lana soilik eskatu zaio.

1. Argitara emandako lanak:

- *Onomasticon Vasconiae* (OV) bilduman: Pasaia (OV 8), Andoain (OV 10), Eibar (OV 13), Arrasate (OV 15), Urretxu-Zumarraga (OV

18), Eibar-Elgeta (OV 21), Ermua Eitzaga (OV 22), Hondarribia (OV 23), Zaldibar (OV 24), Antzuola (OV 25).

- Aparteko bildumetan: Barakaldo, Basauri, Bermeo, Etxebarri, Getxo, Oiartzun, Tolosa, Zumaia.
- Mapak soilik: Arrieta, Azpeitia, Balmaseda, Erandio, Galdakao, Igorre, Irun, Laudio, Oñati, Otxandio, Turtzioz, Urdaibai, Urduña, Zeberio, Zizurkil.

2. Amaituak, baina oraingoz argitaratu gabeak: Aiara, Bakio, Burgu, Donemiliaga, Leioa, Urduña.
3. Abian daudenak: Ajangiz, Azkoitia, Berriz, Durango, Gernika, Gaute-giz-Arteaga, Gorliz, Ibarangelu, Ordizia, Sopela, Zaratamo, Zestoa, Zornotza.

Badira, azkenik, aparte egin diren zenbait lan. Horien artean Labayru Institutuak bere kasa eginak dituen Elorrio eta Lezama herrietakoak eta egun egiten ari den Mungia-koak.

– Toponimiari buruzko tesiak.

Aipatzekoa da azken urte hauetan zenbait doktore tesi egin direla, Iparaldean bat eta Hegoaldean (Nafarroan) hiru. Horietako bi Euskaltzaindiaren bildumetan argitaratu dira.

f) Kale izendegiak

Udal askok eskatzen diote Akademiari kale izendegiak aztertzeke eta zuzentzeke laguntza. Batzordeak aspaldian finkatu zituen irizpide batzuk eta jadanik Hegoaldeko lau hiriburu nagusietakoak, hots, Bilbo, Donostia, Gasteiz eta Iruñeko kale izendegiak aztertu eta finkatu dira. Horietaz gain, Euskal Autonomia Erkidegoko zein Nafarroako bertze udal askotakoak ere bai. Eten-gabe iristen ari zaizkio batzordeari eskari berriak.

Jardunaldi eta ikastaroak. Bost jardunaldi antolatu ditu batzordeak: Gasteiz (1986), Urduña (1987), Lizarra (1990), Reno, (Nevada, EEBB, 1992) eta Biarritz (1994). Horietaz gain, ikertzaileak eta toponimian interesatuak trebatzeke zenbait ikastaro, hala nola: Etxarri Aranatz (1999), Bilbo (2008) eta Durango (2008).

Onomastika zerbitzua

Akademiara heltzen diren kontsulta eta eskariak bideratu eta kudeatzeko Euskaltzaindiak 2004an *Onomastika zerbitzua* sortu zuen. Arduraduna Mikel Gorrotxategi, Onomastika batzordeko idazkaria da. Kontsulta horiek gero eta ugariagoak dira eta, jatorriaren arabera, hiru atal hauetan sailkatzen ahal dira:

1. Erakundeak: gobernu, aldundi, udal, EUDEL, epaitegi, erregistro zibil, EiTb, RENFE, FEVE, Euskotren, mendi federazioa...
2. Partikularrak: pertsonak nahiz enpresak.
3. Web orria eta posta elektronikoa.

ECO egitasmoa

Euskal Corpus Onomastikoa (ECO) egitasmoa 2005ean jarri zen abian. Proiektu honen helburua onomastika guztia: toponimoak, antroponimoak, deiturak, exonimoak... datu-base bakar batean biltzea da.

Datu-base hori oso baliagarritzat jotzen da Akademiak egiten dituen lan eta ikerketarako. Jadanik 116.000 fitxa inguru osatu dira (101.816 toponimo, 1.453 exonimo, 3.141 ponte izen, 9.480 deitura). Horietan 568.124 erregistro idatziak –dokumentalak, linguistikoak, historikoak, kartografikoak...–, eta 97.445 ahozkoak biltzen dira. Toponimiari dagokionez, asmoa da Nafarroako, Euskal Autonomia Erkidegoko eta Iparraldeko toponimia guztia biltzea, txosten honen «Toponimia txikia» atalean aipatzen diren lan orokorretatik hasita.

Proiektu honetarako sortutako fitxa da, hain zuzen, «Toponimia txikiaren» atalean aipatzen diren «Herrietako ikerketak» egiten dituztenei eskaintzen zaiena.

Egitasmo hau Onomastika batzordearen menpe dago. Batzordeak onartzen ditu urte bakoitzeko lanen edukiak eta kronograma. Proiektuaren eragile eta arduradun teknikoa Patxi Galé batzordekidea da eta zuzendaria batzordeburua.

Exonomastika batzordea

Onomastika batzordearen azpibatzerde gisa funtzionatu du zenbait urtez, baina 2007az gozotik berariazko batzerde bihurtu da Akademiaren organigraman eta zenbait arau prestatu ditu.

5. ONOMASTIKAREN NORMALIZAZIOA ETA EUSKARAREN KALITATE ETA DUINTASUN KONTUA

Euskaltzaindiak Onomastika alorrean egiten dituen lanak ezagutzera ematen ditu. Arau izaera duten erabaki guztiak argitaratzen dira eta Onomastika batzordearen gainerako lanak: ponte izenak, deiturak, toponimoak, kale izendegiak eta abar ere ezagutzera ematen dira; batzuetan argitalpenen bidez, berzuetan egin duen bakoitzari erantzuna emanez, dagokion gomendioa edota irizpenaren bidez. Hala ere, kasu frankotan nonahi ikusten ahal den bezala, onartu, arautu eta ofizial bihurtu diren izenak ez datoz bat zenbait izenda-

pen, erregistro, dokumentu, argitalpen eta xafra ofizialetan idatziak ikusten direnekin, ez eta zenbait hedabidetan ageri direnekin ere. Norberak jakinen du ezjakintasuna, utzikeria edo bertako kulturari zaion errespetu falta dagoen jokabide horren azpian, baina kontua da praktika hori bertako hizkuntzarekiko estimazio eta errespetu eskasaren adierazgarri dela. Adibideetan gehiegi ez luzatzearren, batzuk bederen aipatuko ditugu errandakoaren frogagarri:

a) Ponte izenak

Hagitx arunta da Euskal Herriko erregistro edo dokumentu ofizialetan honako hauen moduko akatsak ikustea:

- *Garazi*-ren ordez *Garasi*, *Garaxi*, *Garatzi*
- *Itziar*-en ordez *Itciar*, *Itxiar*, *Iciar*, *Iziar*, *Ytziar*
- *Usoa* edo *Uxue*-ren ordez *Usua*, *Usue*, *Uxoa*, *Uxua*
- *Ibai*-ren ordez *Hibai*, *Ibay*¹²

b) Deiturak

Arrazoi historikoengatik euskal ponte izenak jartzeko oztopoak izan bada dira ere, gure deiturez ezin dugu gauza bera erran. Euskaldunon deitura gehienak euskaldunak dira; baina, euskara Administrazioan hizkuntza ofiziala izan ez denez gero, dokumentu ofizialetan erdal grafian idatziak jaso ditugu gure deiturak mendez mende. Bertzeak bertze:

- *Aldekogarai* > *Aldecogaray*
- *Berakoetxe* > *Veracoeche*
- *Kortaberria* > *Cortaverria*
- *Oianluze* > *Oyanluce*
- *Otxandategi* > *Ochandategui*

Eta, zer erranik ez, urrutiagoko eskribauek idatzi dituztenean. Adierazgarriak dira, erraterako, Jose Garmendiak «Euskaldun abizenak Sevilla'n eta Cadiz'en» izenburupeko lanean¹³ ematen dituen desitxuraketa adibideak:

- *Amezqueta* > *De la Mesqueta*
- *Arribillaga* > *Rebillaga*
- *Elorrio* > *Del Orrio*
- *Echenique* > *Cenique*
- *Legorreta* > *De la Gorreta*
- *Jaunsaras* > *Jaunzaraz*

Zorionez, berandu izan bada ere, gauzak aldatzeko bidea ireki zaigu. Hego Euskal Herrian bederen, indarrean jarritako lege bati esker, nahi duen

¹²Iturria: Nafarroako errolda. 1978tik aitzina jaiotakoen izenak. Nafarroako Gobernuoko Estatistika Zerbitzua.

¹³*Euskera* XXVI, 245-278.

guztiak bere deiturak euskal grafiara ofizialki alda ditzake¹⁴, lehenago zeuden oztopoak gaudituta. Erran beharrik ez dago, lege honek deiturak normalizatzeko duen garrantziaz jabetuko bagina, epe laburrean euskal gizartearen deituren egoera erabat aldatuko genukeela gure hizkuntzaren mesederako.

c) *Toponimoak*

Alor honetan emandako pausoak garrantzitsuak izan dira eta, gainera, Nafarroan eta Euskal Autonomia Erkidegoan ere izen ofizialak legeztatutak daude. Baina sinestezina badirudi ere, kasu frankotan aginduak ez dira betetzen. Oraindik gehiago, aginduak bete eta betearazi behar dituztenak, zenbait agintari eta funtzionario alegia, dira xafla eder eta berrietan izenak oker jartzen dituztenak.

Erratan ari garenaren lekuko dira, bertzeak bertze:

Aspaldixko jarri eta zuzendu gabe dauden batzuk:

- *Arraitzko bentak Arraizko bentak*-en ordez, *Erasun Eratsun*-en ordez, orain dela hogeit bat urte gaizki jarri eta oraindik bere horretan segitzen dutenak.
- *Olagüe Olague*-ren ordez.
- *Bidasoa* izena *Baztan* ibaiari, non eta *Baztantzubi* izena duen zubiaren gainean hain zuzen.
- *Juansenea etxea*, izen desitxuratua eta euskal tradizioa erabat hausten duena, sobera duen *etxea* hitzarekin *Joanesenea*-ren ordez.
- *Las Barrietas Olabarrieta*-ren ordez.
- *Legazpia Legazpi*-ren ordez.
- *Oceka Ozeka*-ren ordez.
- *Luxaondo Luiaondo*-ren ordez.

Jarri berri diren bertze batzuk:

- *Zamarce Zamartze*-ren ordez.
- *Leurza Leurtza*-ren ordez.
- *Bértiz Bertiz*-en ordez.
- *Jauregia / Jaureguia*. Azken hau erdal hitza izanen balitz bezala?
- *Yauri / Jauregi*. Lehenengoa euskal izena eta bigarrena gaztelaniazkoa balira bezala?

d) *Kale izenak*

Zenbait herritan, kaleetako xafletan irakur daitezke, bertzeak bertze, honako izen hauek:

- *Nagusi kalea Kale Nagusia*-ren ordez

¹⁴ 40/1999 legea, azaroaren 15koa, «Sobre nombres y apellidos y orden de los mismos» delakoa.

- *Elgoyen kalea* **Elgoien kalea**-ren ordez
- *Lehendakari Aguirre Agirre* **Lehendakaria**-ren ordez

e) Euskal oikonimia

Ezaguna da euskal gizartean etxeak (izan) duen nortasuna, Erdi Arotik hasita agiritan eta modu ofizialean erregistratuak ageri baitzaizkigu etxe izenak. Euskal Herriko eremurik handienean etxeek beren izena dute eta izen horien erreferentziak era askotakoak eta aberatsak dira: ponte izenak, izengoitiak, deiturak, lanbideak, toponimoak, etxeen ezaugarriak, etab.¹⁵ Bertzalde, gure legetan etxearen garrantziarekin batera bere izenari eutsi beharra ere azpimarratzen da, Nafarroako Foruak dioenaren arabera behintzat¹⁶.

Izen horiek errespetatu eta berreskuratzeko kontzientzia aspaldikoa da Euskal Herrian. Orain dela 90 urte inguru abian jarri zen izenak agerian paratzearen aldeko proiektu bat, eta herri batzuetan gauzatu zen dirudienez¹⁷. Gaur egun ere badago kontzientzia hori, herri frankotan ikusten ahal den bexalaxe. Baina kontua da frankotan jendeak erran bezalatsu idazten direla oikonimoak, jatorrizko izena ilunpean utziz eta, anitzetan gainera, erdal grafian idatiziz. Onomastikaren gainerako alor guztietan bezala beharrezkoa da etxeen kasuan ere izenak arautuak ematea. Bi dira gainditu beharreko oztipoak:

1. Aldaera laburtu eta desitxuratuen ordez jatorrizko izenak ematea, behar bezala eta euskal grafian egokituak. Egia da lan txalogarria egin dutela zenbait herritan etxe izenak berreskuratzeko, baina ez hain txalogarria, eta penagarria anitzetan, izen horiek idatziak ematerakoan forma arautua kontuan ez hartzea, edo hartu nahi ez izatea.

Batzuetan ahoskatu bezala idatziak agertzen dira:

- *Ademenea* **Adamenea**-ren ordez
- *Aliñea* **Allinea**-ren ordez
- *Artxea* **Arretxea**-ren ordez
- *Arzua* **Arzubiaga**-ren ordez
- *Dolagaraia* **Dolaregaraia**-ren ordez

Bertzeetan erabat desitxuratuak:

- *Bisku* **Beaskoa**-ren ordez
- *Izal* **Irazabal**-en ordez

¹⁵ Iñigo, A. (2000: 140).

¹⁶ «Ley 1/1973, de 1 de marzo, por la que se aprueba la compilación del derecho civil foral de Navarra. Título II, Ley 38» delakoak honela dio: «la casa, sin constituir persona jurídica tiene su propio nombre y es sujeto de derechos y obligaciones respecto a las relaciones de vecindad, prestaciones de servicios, aprovechamientos comunales, identificación y deslinde de fincas y otras relaciones establecidas por la costumbre y usos locales. Corresponde a los amos el gobierno de la casa, el mantenimiento de su unidad y la conservación y defensa de su patrimonio y nombre».

¹⁷ Mugika, G. (1915: 323-327).

- *Sutxus Zuhatzu*-ren ordez
- *Uxar Urizar*-en ordez

Eta azkenik, badira franko jatorrizko izen gardenean emanak, baina erdal grafian idatziak:

- *Arocenea Arotzenea*-ren ordez
- *Juancorena Joankorena*-ren ordez
- *Marticensa Martitzena*-ren ordez

2. Euskal Herriko hainbat mendetako ohitura eta tradizioa alde batera utziz, azkeneko urte hauetan, modan jarri ondoren, zabaltzen ari den joera da *Biyak-bat*, *Zuk eta Nik*, *Gu biena*, *Gure ametsa*, *Gure kaiola*, *Gure txokoa*, *Gure nahia*, *Gure bakea*, *Goxo-goxua* eta antzeko izen artifizial antxak jartzea, jadanik nonahi ikusten direnak. Joera hau geldiarazi eta, ahal delarik, herriak izan duen ohiturari segitzea izanen litzateke zentzuzkoena¹⁸.

6. ONOMASTIKA EUSKARAREN NORMALIZAZIOAN: AKADEMIAREN ETA ADMINISTRAZIOEN EGINBEHARRA

Hasieran erran bezala, Euskararen Akademiari dagokio hizkuntza arautzea, gizartearen harreman guztietarako hizkuntza egokitzearen ardura eta agintaritza¹⁹. Toponimiari dagokionez, K. Mitxelenak lehendabiziko *Euskal Herriko Udalen Izendegi*-aren aurkezpenean, 1979an, argi adierazi zuen onomastika kontuetan ezin zela nor bere kabuz ibili eta Euskaltzaindiari zegokio-la gidaritza²⁰.

Onomastika gaietan ordea, bertezetan ez bezala, ematen du euskaltzale bakoitza –eta, anitzetan, euskaltzale izatera iristen ez dena ez ezik, hizkuntza bera ezagutzen ez duena ere– hizkuntzalaria dela eta, batez ere, etimologia kontuetan aditua.

Normatibizatze edo arautze kontua ez da gai erraza, ongi baitakigu, denboraren poderio eta bertze hainbat eraginengatik, gureganaino iritsi diren idatzizko aldaerak edo gaur egun herriaren ahotan erabiltzen diren aldaera laburtu eta desitxuratuak eta jatorrizko formak konparatzen baditugu, bien arteko aldea aski nabaria dela. Badakigu berme zientifikoa lortzea ez dela kontu erraza, eta horregatik badagoela *arkaismo*-an edo *populismo*-an erortzeko arriskua. Hori guztia dela eta, gramatika eta hiztegi gaietan bezalaxe, onomas-

¹⁸ Joan Anton Rabella-k antzeko arazoa azpimarratzen du Kataluniako kostaldean eraiki diren auzune turistikoetan. Kasu anitzetan lekuarekin eta tradizioarekin zerikusirik ez duten izenak jarri dizkiete.

¹⁹ 573/1976, otsailaren 25eko Erret Dekretua.

²⁰ Mitxelena, K. (1978: 313).

tika arautzeko eman behar den lehendabiziko eta ezinbertzeko urratsa, K. Mitxelena 1979ko *Euskal Herriko Udalen Izendegia*-ren sarreran proposatzen zuenaren arabera, aldez aurretik irizpideak finkatzea da eta, ondotik, izen bakoitzaren idatzizko eta ahozko lekukotasunak biltzea, ikertzea, hautatze lanak egitea eta, azkenean, irizpide horien arabera izen bakoitzaren aldaera arautua ematea. Hori da Euskaltzaindiaren Onomastika batzordeari egitea egokitzen zaion lana.

Baina Onomastika batzordearen eta Euskaltzaindia beraren eskutik kanpo gelditzen den zerbait gehiago gauzatu behar izaten da lan horrek gizartean eragina izan dezan. Mitxelena Bergarako Biltzarrean aski argi adierazi zuen honako hitz hauetan: «ez dezagun ahanztu gauza bat dela proposatzea, bestea proposamena hedatzea eta bestea, berriz eta azkenik, ofizialtasuna, legeztapen bitartez lortzen dena»²¹.

Legeak egitea ez dagokio Euskaltzaindiari, Legebiltzarrei baizik, eta Gobernu, Diputazio eta Udalei (Administrazioari, eta beronen funtzionarioei azken batean) lege horiek garatzea, betetzea eta betearaztea.

Hego Euskal Herriko Legebiltzarretan araututako legeen arabera, Euskaltzaindia da euskara gaietan proposamenak egiteko erakunde ofiziala²². Akademiari dagokio, bada, gomendioak, irizpenak edota arauak ematea eta hor amaitzen da bere lana. Hortik aurrekoa herri aginteen kontua da. Azken hauen eginbeharra da izen ofizialak legeztatzea, legeak betetzea eta betearaztea²³.

Baldintza horiek guztiak betetzen direnean, hots, gure *izanaren izenak* behar bezala agertzen direnean, gure herriaren nortasunaren alderdi garrantzitsu bat berreskuratuko dugu eta agerian paratzea lortzen badugu, euskararen duintasuna eta itzala, onomastikaren kasuan, behintzat, bere lekuan jartzea erdietsiko dugu eta, azken batean, onomastikak duen balio sinboliko eta hedadurarengatik, euskararen estetikak, duintasunak eta prestigioak bere lekua hartuko du.

BIBLIOGRAFIA

ARANA, S. (1897b), *Egutegi bizkaitarra*, Bilbo.

——— (1897), *Tratado etimológico de los apellidos euskéricos*, Bilbo.

ARANA, S. & ELEIZALDE, L. (1910), *Deun-ixendegi euzkotarra / Santoral vasco*, Bilbo.

²¹ Mitxelena, K. (1978b: 470).

²² 10/1982 Euskara arautzeko oinarritzko legearen 10. 1. artikulua, eta 18/1986 Euskarari buruzko Foru Legearen 8. artikulua.

²³ J. L. Lizundiak XX. ICOS Biltzarrean garatu zuen kontu hau guztia «Desarrollo normativo en materia de onomástica» txostenean.

- CARO BAROJA, J. (1990) [1945], *Materiales para una historia de la lengua vasca en su relación con la latina*, Salamancako Unibertsitatea, Txertoa, Donostia.
- EUDEL & EUSKALTZAINDIA (2001) *Euskal Autonomia Erkidegoko Biztanle-Entitateak*. Bilbo.
- EUSKALTZAINDIA (1979), *Euskal Herriko Udalen Izendegia*, Bilbo.
- EUSKALTZAINDIA & EUSKO JAURLARITZA (1986), *Euskal Herriko Autonomi Elkarteko Herrien Izenak*, Gasteiz.
- EUSKALTZAINDIA & NAFARROAKO GOBERNUA (1990), *Nafarroako Herri Izendegia /Nomenclátor Euskérico de Navarra*, Iruñea.
- EUSKALTZAINDIA, (1998), *Euskal Deituren Izendegia*, Justizia Ministerioa, Eusko Jaurlaritzako Justizia, Ekonomia, Lan eta Gizarte Segurantzza Saila, Euskaltzaindia, Madril.
- (2001), *Euskal Izendegia. Ponte Izendegia*, Eusko Jaurlaritzak. Gasteiz.
- GALÉ, P. (2007), «Toponimia ikerketak», *Fontes Linguae Vasconum* 104, 161-172.
- GALÉ, P. & IÑIGO, A. (2005) «Euskal Corpus Onomastikoa», Euskaltzaindiaren XIV. Barne Jardunaldiak», *Euskera* 50, 49-105.
- (2007), «Euskal Corpus Onomastikoa», Euskaltzaindiaren XV. Barne Jardunaldiak, *Euskera* 52, 197-222.
- GARCÍA GALLARÍN, C. (1998), *Los Nombres de Pila Españoles*, Madrid.
- GORROCHATAGUI CHURRUCA, J. (1984), *Onomástica indígena de Aquitania*, Euskal Herriko Unibertsitateko argitalpen zerbitzua-Salamancako Unibertsitatea, Bilbo.
- GORROTXATEGI NIETO, M. (2000), «Evolución del nombre de pila en el País Vasco peninsular», *Fontes Linguae Vasconum* 32, 151-168.
- (2003), «Normativización, oficialización y normalización de la toponimia en Euskal Herria», *Euskera* 48, 627- 631.
- GORROTXATEGI NIETO, M. & SALABERRI ZARATIEGI, P. (1999), «Hiri izendegia, Irizpideak eta erabiltzeko arauak (I). Donostia/San Sebastián», *Euskera* 44, 583-588.
- (2000), «Toponimia txikia normalizatzeko irizpideak», *Euskera* 45, 273-324.
- IÑIGO, A. (1996), *Toponomástica Histórica del Valle de Santesteban de Lerín (Regata del Ezkurra)*, Nafarroako Gobernua, Iruñea.

- (2000), «Nombres de Oficios en la oiconimia navarra» *Fontes Linguae Vasconum* 32, 135-145.
- (2000b), «Onomastika euskararen normalizazioan», *Euskera* 45, 775-817.
- (2008), «Izengoitiak Nafarroako oiconimia historikoan», *Jean Hari-tschelhar-i omenaldia*, Iker-21, 281-307. Euskaltzaindia.
- IRIGOIEN, A. (1994), *Pertsona-izenak euskaraz nola eman (eta exotoponymiaz eraskin bat)*, Deustuko Unibertsitatea, Bilbo.
- JIMENO JURÍO, J.M. (1991), «Recogida de toponimia. Ámbito, fuentes, metodología. La experiencia navarra. *Onomasticon Vasconiae* 4, 99-110. Euskaltzaindia.
- NAFARROAKO GOBERNUA, (1991-1999), *Nafarroako Toponimia eta Mapagintza / Toponimia y Cartografía de Navarra*. I-LIX, Jimeno Jurío, J.M. (zuz.), Iruñea.
- KNÖRR, H. (1999), «Nombres de persona en el País Vasco, cuestiones históricas y de normalización», *Fontes Linguae Vasconum* 31, 135-154.
- KNÖRR, H. & LIZUNDIA, J. L. (1976), «Herri eta herritarren izendegia», *Euskera* XXI, 287-315.
- MITXELENA, K. (1973) [1953], *Apellidos vascos*, 3. argital., Txertoa, Donostia.
- (1964): *Textos arcaicos vascos*, Madril.
- (1978), «Udal Izendegia. Hitzaurrea», *Euskera* XXIII, 313-316.
- (1978b), «Arantzazutik Bergarara», *Euskera* XXIV, 467-477.
- MORAN I OCERINJAUREGUI, J. (1996), *Consideracions sobre l'onomàstica*, Institut d'Estudis Catalans.
- MUGICA, G. (1915), «En torno a la toponimia. Complemento necesario», *Euskalerraren alde aldizkaria*, V. urtea, 107, 323-327.
- SALABERRI ZARATIEGI, P. (1997), «Nafarroako Toponimia Nagusiaren Normalizaziorako irizpideak», *Euskera* 42, 653-666.
- (1998), «Criterios para la normalización de la Toponimia Mayor de Navarra», *Fontes Linguae Vasconum* 79, 363-376.
- (2005), «Origen y significado de la toponimia de Navarra», *La Onomástica en Navarra y su relación con la de España*, Nafarroako Unibertsitate Publikoa, Iruñea.
- (2005b): «Los trabajos de onomástica en *Fontes Linguae Vasconum*», *FLV* 100, 607-632.

- (2006): «Nafarroako euskal oikonimiaz», *Studies in Basque and Historical Linguistics in Memory of R. L. Trask / R. L. Trasken Oroitzapenetan. Ikerketak Euskalaritzaz eta Hizkuntzalaritza Historikoaz*, (J. A. Lakarra y J. I. Hualde, editores), *ASJU XL*: 1-2, 871-893.
- SATRUSTEGI, J. M. (1999), «Euskal izendegiak», *Euskera* 44, 591-598.
- VILLASANTE, L. (1972), «Euskaltzaindiaren agiriak -Aramaioko hitzaldiak-», *Euskera* XVII, 154-177.
- (1978), «Euskaltzaindia eta euskararen batasuna» *Euskera* XXIV, 443-444.